

DOI 10.33099/2618-1614-2025-31-4-19-26

УДК 355.48:323

В. П. Варакута,*кандидат військових наук, доцент,
Військовий інститут танкових військ
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»,***М. В. Варакута,***Військовий інститут танкових військ
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»*

Російсько-українська війна: рашизм і німецька теорія блискавичної та тотальної війни по-російськи

Використовуючи порівняльно-аналітичний метод, автори науково обґрунтовують факт існування рашистської ідеології. Для цього була наведена хронологія та визначені підстави і причини виникнення цієї войовничої ідеології. Дослідження доводять, що ця ідеологія сягає корінням німецької націонал-соціалістичної та італійської фашистської ідеологій. У статті простежується вплив рашистської ідеології на розв'язання російсько-української війни. Аналіз опублікованих наукових праць показує, що недостатньо уваги приділяється військовій складовій рашистської ідеології. Використаний у статті порівняльно-аналітичний метод доводить, що в основу російської військової агресії покладені дві німецькі теорії – «блискавичної війни» та «тотальної війни», розроблені на початку ХХ ст. і випробувані на практиці під час Першої та Другої світових війн.

Ключові слова: рашизм, воєнна теорія (концепція), сили вторгнення РФ, Сили оборони України, блискавична війна, тотальна війна, теорія та практика, російсько-українська війна.

© В. П. Варакута, М. В. Варакута, 2025

Актом збройної агресії проти України Російська Федерація (РФ) відкрила «скриньку Пандори» з можливими незворотними, негативними та непередбачуваними наслідками для системи світової безпеки, що встановилася після Другої світової війни. Розв'язавши проти України повномасштабну війну, путінський режим порушив систему правил і законів світової безпеки, встановлених після Другої світової війни та закріплених рішеннями і постановами Організації Об'єднаних Націй.

Свої дії керівництво РФ обґрунтовує російсько-путінською ідеологією поширення «руського миру», яка одержала назву «рашизм». Ця ідеологія стверджує «право сили» над «силою права», поєднуючи антидемократизм, традиціоналізм та імперський шовінізм у єдине ціле, та ностальгує за радянським минулим. На практиці в сучасній путінській Росії «рашизм» охоплює абсолютну пропаганду «руського миру», консерватизм, централізацію влади, культ особи лідера й повний контроль над засобами масової інформації.

Отже, під «рашизмом» слід розуміти псевдоідеологію, замішану на поєднанні ідей нацизму і більшовизму, фашизму і реваншизму, євразійства і ксенофобії та горезвісного «руського миру» під прикриттям «православ'я» та «величчї російської культури», де Росія повинна відігравати ключову роль світового лідера.

Крім того, існують теорія та практика воєнної складової «рашизму», яким фахівці й учені приділяють недостатньо уваги. Тому доцільно за допомогою порівняльно-аналітичного методу визначити ознаки і характеристики воєнної складової «рашизму» й установити їхню схожість з іншими тотожними воєнними теоріями (концепціями), що мають однакову за сутністю мету і принципи. Потім слід провести аналогію цих теорій, форм і методів упровадження теоретичних напрацювань у практику з воєнною складовою «рашизму» та діями політичного керівництва і сил вторгнення РФ на початковому етапі російсько-української війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Достатньо наукових робіт присвячено дослідженню російсько-української війни на різних її етапах. Наприклад, у роботі [1] здійснено періодизацію та надано характеристику російсько-української війни 2014–2022 рр. в авторській концепції. У роботі [2, с. 19–37] російсько-українська війна розглянута з позицій сучасних історіографічних підходів і підкреслений її соціально-історичний феномен. Автори [3, с. 35–64, 89–101] аналізують проблематику збройної агресії як міжнародного злочину проти миру та безпеки людства і «рашизму» як різновиду неонацизму, шовінізму та ксенофобії в сучасній Російській Федерації.

На інших напрямках досліджень у спеціальній військовій літературі [4–6] проведений аналіз

воєнно-політичної, воєнно-економічної, воєнно-стратегічної обстановки та хронології подій з описом військових операцій (бойових дій) під час кожного етапу російсько-української війни.

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну знайшло значний відгук на сторінках зарубіжної фахової військової періодики. Наприклад, у [7] проведений аналіз висвітлення подій російсько-української війни (після 24 лютого 2022 р.) у провідних польських військових часописах, у [8] проаналізоване висвітлення подій російсько-української війни (після повномасштабного вторгнення) в італійських військових часописах, а також окреслені можливості використання цих досліджень для вивчення російсько-української війни.

Є роботи, в яких досліджуються можливості впливу російсько-української війни на війни майбутнього – [9] та [10], котра пропонує перелік спеціалізованої літератури для її вивчення. Проте наукових праць із систематизованим, ґрунтовним порівняльним аналізом та дослідженнями сутності воєнних концепцій, які вплинули на воєнну складову рашизму, та методів впровадження цих теорій у практику російсько-української війни поки немає.

Мета статті: використовуючи порівняльно-аналітичний метод, розглянути основні положення тотожних воєнних теорій (концепцій) та воєнної складової «рашизму», порівняти та обґрунтувати їхню абсолютну схожість і довести тотожність «рашизму», нацизму та фашизму.

Виклад основного матеріалу

У Парижі 27 травня 1997 р. була укладена угода про взаємні відносини, співробітництво та безпеку між РФ і НАТО. У 2000 р. президент РФ В. Путін висловився про глибшу інтеграцію з НАТО, але за умов, що Росія розглядатиметься як рівноправний партнер. Однак Північноатлантичний альянс відхилив наміри Росії щодо приєднання її до своїх лав. Після цього Росія поступово змінює курс, віддаляючись від демократичних принципів розвитку: засоби масової інформації беруться під повний контроль влади, приймаються антинародні та антисоціальні закони, закриваються громадські організації, посилюється переслідування опозиції, забороняються мітинги та різні зібрання протестувальників, будь-які висловлювання проти влади призводять до загрози арешту, абсолютна влада зосереджується в руках президента.

У щорічному посланні федеральним зборам РФ 25 квітня 2005 р. В. Путін назвав розпад СРСР «найбільшою геополітичною катастрофою ХХ століття» [11]. Цю думку він згодом повторював неодноразово. Наприклад, про це він казав у 2016 р. на зустрічі з керівництвом політичних партій у Кремлі, під час якої

в розвалі СРСР звинуватив комуністів [12]. У 2021 р. В. Путін у фільмі «Росія. Новітня історія» сказав, що для нього розвал СРСР став трагедією та «розпадом історичної Росії» [13].

У лютому 2007 р. на Мюнхенській конференції з безпеки В. Путін несподівано для світового співтовариства відзначив своє неприйняття однополярної моделі світу, де домінують США, та заявив, що вважає «привілеєм» Росії через її «тисячолітню історію» (?) проводити незалежну зовнішню політику. Також він звинуватив країни Заходу у зневазі до фундаментальних принципів міжнародного права та стверджував, що процес розширення НАТО не має жодного стосунку до модернізації самого Альянсу чи безпеки в Європі, а навпаки, створює серйозний провокуючий фактор, який знижує рівень взаємної довіри [14]. Хоча російські й американські офіційні особи, зокрема міністр оборони США Роберт Гейтс, котрий у своєму виступі на Мюнхенській конференції наполягав на твердій позиції щодо агресивних дій окремих країн (маючи на увазі Росію), заперечували ідею нової «холодної війни», наступні кілька місяців відзначилися напруженістю і сплеском риторики по обидва боки Атлантики.

На зустрічі в липні 2014 р. з представниками міжнародних громадських та релігійних організацій В. Путін заявив, що «боротиметься з проявами нацизму». При цьому він назвав нацистського міністра пропаганди Третього Рейху П. Геббельса «талановитою людиною», процитувавши його: «Чим наймовірніша брехня, тим швидше в неї повірять. Він домагався свого, він був талановитою людиною» [15].

У 2017 р. канадсько-британський політолог і дослідник Росії Тарас Кузьо у своїй роботі «Війна Путіна проти України: революція, націоналізм і злочинність» у політичних рішеннях і практичних діях В. Путіна знайшов підтвердження руху в бік націоналізму та антиукраїнського шовінізму разом з перетворенням Росії після «Революції Троянд» 2003 р. у Грузії та «Помаранчевої революції» 2004 р. в Україні на «консолідований авторитарний режим». Він вважає, що вимоги Росії щодо визнання своєї гегемонії в Євразії вступали в протиріччя з її прагненням розвивати продуктивні відносини із Заходом, і це досягло кульмінації в українсько-російській кризі.

На сайті президента Росії у 2021 р. опублікована стаття В. Путіна «Про історичну єдність росіян та українців», яка має пропагандистський характер, переповнена історичними твердженнями з імперською інтерпретацією. Для розуміння істинних поглядів і задумів В. Путіна стосовно майбутнього в цій статті [16] доцільно виокремити основні тези, зокрема:

- Росія, Україна та Білорусь – це єдиний народ, єдина мова, православ'я, нащадки Київської Русі;

- українська ідентичність штучна і створена ідеологічно й адміністративно протягом радянського періоду;
- приклади Мазепи, Бандери, УПА та «гоніння» радянської спадщини представлені як героїзація нацизму; навмисно здійснювалося викривлення та маніпуляція історією;
- українці, які воювали у Другій світовій війні, згуртовані «Великою Вітчизняною війною» стали разом з іншими народами СРСР суцільним монолітом на захист Батьківщини;
- Росія пропонує мирне співіснування, хоча трактує сучасну Україну як «анти-Росію», контрольовану Заходом.

Відповідальність за політико-економічне загострення відносин між Росією та Україною покладалося виключно на українське керівництво.

Під час інтерв'ю 6 лютого 2024 р. американському політичному оглядачеві Т. Карлсону В. Путін заявив, що «...ця частина території була віддана Польщі, і замість Данцига з'явилося місто Гданськ. Гітлер просив їх віддати мирно. Поляки відмовилися, загралися і змусили Гітлера розпочати Другу війну саме з них». Тому, мовляв, Гітлеру не було іншого вибору, як напасти на Польщу [17].

У Росії державний устрій поступово переходить з авторитаризму в тоталітаризм, за якого росіяни не можуть не лише публічно висловлювати опозиційні думки, аде це переслідується адміністративно-кримінальним кодексом, а й розмови між собою тепер теж під загрозою. Путінський тоталітаризм забороняє опозиційність навіть у думках.

Отже, поступово В. Путін пішов слідами А. Гітлера. Апогеєм його політичної діяльності стала агресія Росії проти України у 2014 р. з анексією Криму та взяттям під силовий контроль деяких територій Луганської та Донецької областей з подальшим оголошенням псевдореспублік – так званих «ЛНР» і «ДНР». У лютому 2022 р. ця агресія переросла у відкриту імперіалістичну, загарбницьку та екзистенційну війну, спрямовану не лише на захоплення території, а й на знищення української державності, національної ідентичності та геноцид українського народу.

Проповідуючи з 2014 р. ідеологію рашизму та українофобію через усі засоби масової інформації (передусім телебачення), російське керівництво відмовилося від ідеології «єдиного слов'янського братства» і переконало більшість пересічних росіян сприймати існування українців як окремої «неправильної» нації. Із часом під впливом пропагандиста російського шовінізму («руського миру») О. Дугіна і російського релігійного філософа з консервативними й націоналістичними поглядами І. Ільїна президент В. Путін, «заразився» ідеєю «збирання споконвічно руських земель». Для

цього він вирішив відновити статус Росії як наддержави, нарощуючи мілітаристські потуги країни.

Фактично з 2021 р. Росія повертається до російського імперського реваншизму, стаючи наступницею Російської імперії часів Миколи I та радянської імперії Й. Сталіна. Колишні республіки розглядаються В. Путіним не як сусідні суверенні держави, а виключно як частини Росії, котрі вийшли з її складу через «історичну катастрофу». Як наслідок цей рух до «повернення російської величі» призвів до повномасштабної агресії проти України.

Проаналізувавши події, які передували повномасштабному вторгненню військ РФ в Україну, можна відзначити, що дії агресора корелюються з принципами, філософією та основними положеннями німецької теорії «блискавичної війни» (бліцкригу), котра почала розроблятися ще від часів франко-прусської війни й до початку Першої світової війни німецькими генерал-фельдмаршалами Х. Мольтке та А. Шліффеном [18–20]. У 1935 р. німецький генерал Е. Людендорф удосконалив цю теорію, додавши до неї концепцію «тотальної війни» [21], що із часом стало основою діяльності А. Гітлера під час Другої світової війни.

Ураховуючи брак у Німеччині природних копалин, зокрема залізної руди, марганцю та інших складових для виготовлення зброї та військової техніки та обмеженість у людських ресурсах для ведення масштабної війни на два фронти, теорія бліцкригу передбачала накопичення військ, озброєння та військової техніки в такій кількості, щоб за потреби їх вистачило на швидку переможну війну з Францією та її союзником Російською імперією. Найважливіші положення бліцкригу полягають у завчасній концентрації військ для досягнення переваги на вирішальних напрямках наступальних дій і в застосуванні раптового нападу. Передбачалося будувати війська в один стратегічний ешелон, щоб одночасно всією масою напасти на противника, зламати оборону і під тиском цієї маси швидко просуватися в глиб його території, а не атакувати його укріплені позиції. Далі, використовуючи у своїх інтересах людські, промислові та природні ресурси країни-жертви (малася на увазі Франція), продовжувати війну на другому фронті з Росією.

Е. Людендорф також підтримував А. Шліффена, кажучи, що «уроки Першої світової війни нагадували, що терпінню та витримці народу настає межа». Сутність теорії «блискавичної» війни, на думку Е. Людендорфа, полягала в тому, щоб, використовуючи такі фактори, як раптовість нападу, перевага в силах і засобах, від самого початку війни завдати рішучої поразки першому стратегічному ешелону військ (армії прикриття), а потім, розвиваючи стрімкий наступ у глиб, мобілізувати та використовувати свої потенційні

військові й економічні можливості. Також він рекомендував військовому командуванню прагнути закінчити тотальну війну якомога швидше, щоб результат її не опинився під загрозою економічних труднощів і втрати єднання в народі. Так у міркуваннях Е. Людендорфа зливалися воедино теорії «тотальної» та «блискавичної» війни [21].

Після фактичного зриву бліцкригу і переходу воюючих сторін Першої світової війни до збройної боротьби на виснаження генерали П. Гінденбург та Е. Людендорф розробили велику кількість заходів з мобілізації людських та економічних ресурсів Німеччини, які стали відомі як «Програма Гінденбурга». Ця програма мала на меті вдвічі збільшити випуск військової продукції: гармат, мінометів, кулеметів, літаків, боеприпасів, та мобілізувати максимум людей в армію та промисловість. У своїй роботі «Мої спогади про війну 1914–1918 рр.» Е. Людендорф писав, що «війна зобов'язувала нас зібрати і використати всі сили до останньої людини. Війна була для всіх нас питанням життя». З прийняттям «Програми Гінденбурга» Е. Людендорф наполягав на максимальному застосуванні «ресурсу» окупованих територій [22].

Постать Е. Людендорфа та його мислення, його роль під час Першої світової війни знову викликали особливий інтерес під час російсько-української війни. Роздуми генерала стають дедалі актуальнішими з нинішнім поверненням до конкуренції великих держав і можливості масштабних зіткнень з використанням звичайних озброєнь на прикладі війни в Україні. Незмінні погляди Е. Людендорфа витримали випробування часом, оскільки вони стосуються універсальної природи війни [23].

Дотримуючись концепції блискавичної війни, росіяни зосередили масу військ (від 170 до 220 тис. осіб) в один стратегічний ешелон на кордоні з Україною. Цих військ, на думку російського керівництва, вистачало для швидкого захоплення Києва, проведення на Хрещатику «параду перемоги», через що в російських засобах масової інформації з'явилося гасло «Київ за три дні». Для подальшого захоплення всієї країни керівництво РФ виділило два-три тижні.

А. Гітлер, підтримуючи теорії «блискавичної» та «тотальної» війни, додав до неї політичне забарвлення. Так, він не виконував ухвалені міжнародні договори, якщо вони перешкоджали або заважали його намірам. Яскравим прикладом було його ігнорування вимог Версальського договору [24–26].

Російське керівництво також не збиралося виконувати «Будапештський меморандум» 1994 р., «Договір про дружбу, співробітництво та партнерство між Російською Федерацією та Україною» 1997 р., як і інші договори, здійснюючи впродовж останніх двох десятиліть політичний та економічний тиск на Україну з по-

дальшою відкритою збройною агресією. Підписанти меморандуму також не поспішали виконувати взяті на себе зобов'язання щодо надання Україні економічної та військової допомоги після початку повномасштабного вторгнення військ РФ.

А. Гітлер та його пропагандистський апарат, очолюваний Й. Геббельсом, наполегливо вводили світове суспільство в оману стосовно істинних намірів німецького рейху, наприклад, з приводу справжніх намірів щодо Польщі. Зосередження військ на півдні кордону з Польщею німецьке керівництво пояснювало плановими навчаннями, а на півночі й у Пруссії – проведенням параду на честь двадцятип'ятиріччя розгрому російських військ під Танненбергом у часи Першої світової війни. Зосередження військ на кордоні із СРСР на території захопленої Польщі німецька пропаганда обґрунтовувала створенням буферної зони проти Великої Британії.

Вище військове керівництво Росії в особі міністра оборони РФ С. Шойгу, міністра закордонних справ РФ С. Лаврова та самого президента РФ В. Путіна запевняло весь світ, що війська зосереджені біля кордонів з Україною для проведення планових навчань у Білорусі. За словами В. Путіна та С. Лаврова, намірів щодо нападу на Україну в них не було й бути не могло, тому що це дружній, братський народ.

Відповідно до теорії «блискавичної війни» в розумінні Е. Людендорфа не обов'язково офіційно оголошувати війну. Для чого проявляти сентименти? Цю ідею приписують і іншим німецьким військовим теоретикам (Шліффену, Мольтке-молодшому, Гудеріану та ін.), але саме Е. Людендорф відкрито проголошував тезу про ведення війни без формального оголошення [21]. Це була частина його концепції «тотальної мобілізації», де моральні чи дипломатичні норми відкидалися.

Тож на країну-жертву треба нападати несподівано, раптово, щоб досягти перших ефектних воєнних успіхів. Німецькі війська без оголошення війни в 1939 р. напали на Польщу, із чого й почалася Друга світова війна, а потім – на СРСР. 22 червня 1941р. о 3:06 перетином німецькими літаками нового кордону на території розділеної Польщі почався найнесподіваніший напад Німеччини на СРСР, після якого Й. Сталін певний час не міг оговтатись і прийти до тями від розвитку таких подій.

Міністр закордонних справ Й. Ріббентроп 22 червня 1941 р. о 4:00 вручив меморандум (ноту) про початок війни радянському послу. У свою чергу, німецький посол В. Шуленбург передав меморандум міністру закордонних справ СРСР В. Молотову лише о 5:30 [27], тобто більш ніж через дві години після початку війни.

Українці дізналися про початок Росією так званої «спеціальної воєнної операції» під час виступу В. Путіна на телебаченні 24 лютого 2022 р. лише о 4:30

хвилин за київським часом [28], хоча вже близько години (о 3:40) відбувалося повномасштабне вторгнення російських окупантів в Україну [29].

Агресор повністю скопіював принципи німецького блицкригу, одночасно всією масою ввівши військові угруповання в Україну з території Білорусі, а також Курського, Белгородського, Донбаського і Таврійського напрямів. На території Київської, Сумської, Чернігівської, Харківської, Запорізької, Херсонської областей російські масовані змішані колони розтягнулися на кілька десятків кілометрів.

Е. Людендорф заперечував старі дипломатичні норми. Він допускав, що традиційні обмеження (наприклад міжнародне право, захист цивільних осіб тощо) можуть бути ослаблені або ігноровані, якщо це виправдано екзистенційною загрозою для нації. Водночас конкретні вислови «війна проти мирного населення» в сенсі жорстокого нападу на цивільних не завжди є буквральними, але через концептуальну рамку тотальної війни його ідеї можуть бути інтерпретовані як виправдання жорстоких методів війни, включаючи високу інтенсивність. Генерал стверджував, що війна має вестися без обмежень, якщо це вимагає національного виживання, та прямо окреслив принципи [21], які згодом ляжуть в основу поняття Vernichtungskrieg [30]:

- метою є знищення противника як політичного і соціального організму;
- мирне населення країни-жертви є легітимною ціллю;
- державу слід мобілізувати на повне підкорення війни.

Хоча сам термін Vernichtungskrieg ширше популяризували нацисти, наприклад А. Гітлер – піднесення ідеї «расового знищення» в державну доктрину, Г. Гімmlер – конкретизація «війни на винищення» проти населення СРСР, Ф. Гальдер – практична доктрина ведення Vernichtungskrieg у плані «Барбаросса», проте ідеологічне ядро концепції походить саме від Е. Людендорфа [21].

А. Гітлер, розвиваючи висловлювання Е. Людендорфа про «ведення війни без обмежень», доповнив їх своїми міркуваннями та реалізував їх на практиці. Так, під час нападу на Польщу та СРСР німецькі війська почали створювати паніку, хаос і жах серед мирного населення. Для цього нацисти завдавали масовані авіаційні та артилерійські удари не лише по військових об'єктах, а й по цивільній інфраструктурі: промислових об'єктах, житлових будинках, лікарнях, школах, залізничних станціях тощо.

За таким сценарієм сили вторгнення РФ, починаючи з 24 лютого 2022 р., постійно завдають масованих авіаційних, ракетних, артилерійських та дронних ударів не лише по військових об'єктах, а й по цивільній, енергетичній та промисловій інфраструктурі на

всю глибину території України, куди вони можуть дістати своєю зброєю. Про «захист російськомовного населення» взагалі не йдеться.

Німецькі загарбники безчинствували і здійснювали незаконні дії на захоплених територіях різних країн Європи, знущалися над цивільним населенням, депортували молодь до Німеччини на примусові роботи, відправляли тисячі людей до концтаборів, розкрадали державну і приватну власність. Тим самим вони прагнули зламати волю народів до опору. Біженці, які намагалися втекти від німецької навали, заповняли дороги, заважаючи пересуванню своїх військ, що позначалося на своєчасній реакції у відповідь на дії ворога.

Російські окупанти на тимчасово окупованих українських територіях поводяться ідентично, мародерствують, знущаються з населення, знищують українську ідентичність, культуру і принижують моральні цінності українців. Події в Ірпені, Бучі, Ізюмі, Куп'янську, Маріуполі та інших українських окупованих містах і селах показали справжні наміри російських агресорів щодо так званої «демлітаризації» та «денацифікації», які полягають у тотальному знищенні України як держави, а українців – як етносу.

З погляду воєнного мистецтва Е. Людендорф бачив у танках обнадійливі перспективи для ведення війни із застереженням, що їх має бути достатньо. Але через статті Версальського договору німецькій промисловості того часу було заборонено виготовляти танки. Тому з приходом до влади А. Гітлера, який відмовився виконувати цей договір, військові фахівці Вермахту доклали максимум зусиль для створення танкових з'єднань і частин, об'єднуючи їх у великі танкові групи для ведення ефективних бойових дій у наступі та в обороні. Німецькі генерали Г. Гудеріан, Е. Монштейн, Г. Гот, Г. Рейнгардт та інші приділяли багато уваги розробці тактик застосування саме танкових підрозділів, частин і з'єднань у ролі головної ударної сили. Таким чином, танки в нацистській Німеччині ставали основною ударною силою.

На початку повномасштабного вторгнення основою тактики, яку застосували сили вторгнення РФ, була масована навала військ на українські оборонні позиції. Під час опору змішані колони, які складались із бронетехніки, вантажних і легкових автомобілів, автозаправників, інженерної техніки тощо, зупинялись, і в бій вступали авіація, артилерія, потім в атаку йшли танки в супроводі БТР (БМП). Якщо українські оборонці успішно відбивали ці атаки, колони обходили опорні пункти і продовжували рух, а сили другого ешелону вступали в бій, намагаючись оточити, ізолювати ці опорні пункти. Ця тактика – повне відображення тактики дій німецьких військ у перші тижні війни на Львівському виступі та на території Білорусі, де

загарбники почали застосовувати тактику танкових «кличів» для охоплення противника і танкових «кличів» для його розрізання на окремі угруповання з подальшим їх знищенням.

Одним з основних постулатів теорії «тотальної війни» є повне підкорення всієї життєдіяльності країни інтересам війни: здійснення повної або часткової мобілізації та переорієнтування цивільної промисловості на воєнне виробництво. Так вчинили Франція та Велика Британія у 1915 р., перейшовши на Західному фронті до стратегічної позиційної оборони з метою переведення всієї промисловості на воєнні рейки та здійснення загальних мобілізаційних заходів. Так само зробив А. Гітлер, коли з перших днів при владі почав активно відновлювати могутність збройних сил, підключивши до цього великий німецький капітал і промисловість усієї країни.

Після суттєвих втрат серед особового складу й озброєння та військової техніки під час російсько-української війни, а особливо під час Харківської наступальної операції Сил оборони України В. Путін 21 вересня 2022 р. змушено оголосив у РФ часткову мобілізацію, підписавши указ № 647 [31]. Планувалося мобілізувати від 300 тис. до одного мільйона осіб. Практично мобілізували близько 630 тис. осіб. Це була третя мобілізація в історії Росії. Так, першу в Російській імперії оголосили в 1914 р. перед початком Першої світової війни, а другу – в 1941 р. на початку нападу Німеччини на СРСР під час Другої світової війни.

Величезні втрати сучасних російських зразків озброєння та військової техніки під час російсько-української війни змусило керівництво міністерства оборони і збройних сил РФ відкрити численні склади зберігання застарілого радянського озброєння та військової техніки, включно зі зразками бронетехніки 1950-х рр. виготовлення. Масове їх знищення Силами оборони України змусило керівництво Росії перевести всі цивільні та військові підприємства, пов'язані з усебічним логістичним забезпеченням сил вторгнення РФ, на роботу в три зміни, з привілеями та фінансово-економічними пільгами.

Отже, вся політична та фінансово-економічна діяльність РФ почала працювати на користь загарбницької війни. Для цього на 2025 р. російська Держдума в третьому (остаточному) читанні схвалила федеральний бюджет РФ на 2025–2027 рр. Він передбачав у 2025 р. доходи 400,2 млрд дол. США (18,8% ВВП), витрати – 401 млрд дол. США (19,3% ВВП), а дефіцит становитиме 11 млрд дол. США. Інфляцію передбачено в межах 4,5%. У цьому бюджеті рекордні витрати на статті, пов'язані з російсько-українською війною – 41% від усіх видатків. Так, наприклад, на статтю «на-

ціональна оборона» закладено 133,6 млрд дол. США (це на 25% більше порівняно з попереднім роком з подальшим зростанням у 2026 р. та 2027 р.), а на статтю «національна безпека і правоохоронна діяльність» – 3,18 млрд дол. США, що на 3% більше порівняно з 2024 р. [32].

Отже, федеральний бюджет РФ на 2025 р. є очікувано дефіцитним з тенденцією до збільшення військових витрат, а це прямий індикатор намірів продовжувати російсько-українську війну.

Ідеологія рашизму, яка полягає в путінських намірах «денацифікувати», «демільтаризувати» та поширити так званий «руський мир» в Україні, позбавити її державності, а українців на тимчасово захоплених територіях – ідентичності, ґрунтується на таких заходах, як:

- введення комендантської години;
- обмеження прав населення та примус працювати в інтересах загарбників;
- введення російських законів і порядків;
- введення російської грошової системи;
- заборона української мови і всього, що пов'язане з українством;
- упродовження та примус населення на побутовому рівні вивчати російську мову;
- упродовження російської культури і традицій;
- переорієнтування всіх середніх і вищих навчальних закладів на російську освіту;
- насильницьке переселення українських громадян до інших регіонів Росії, а дітей – до спеціалізованих виховних закладів;
- виправдання агресії як вимушеного заходу і звинувачування в ній України;
- поширення пропаганди про те, що росіяни нібито визволяють «споконвічно» руські землі.

Отже, політика вищого російського керівництва та практичні дії окупантів на території України повністю корелюють з німецькими теоріями «блискавичної» і «тотальної» війни та відображають повною мірою рашистську ідеологію, ідентичну до німецької націонал-соціалістичної, – верховенство «руського міра», російської нації, як і свого часу німецької, над іншими народами світу.

Висновки

Таким чином, термін «рашизм» (поєднання понять «Росія» та «фашизм») використовується для опису ідеології та політичної практики сучасної путінської Росії, що поєднує імперіалізм, шовінізм, культ сили, мілітаризм та репресії. Причини його виникнення можна розглядати в історичному, політичному, соціальному та культурному контекстах.

До історичних причин можна віднести:

- імперську спадщину – Російська імперія та СРСР розвивались як авторитарні держави із централізованою владою, де особисті свободи придушувалися, а територіальна експансія вважалася нормою;

- радянський тоталітаризм – вплив сталінізму, культ особи, репресії та контроль над суспільством створили передумови для появи нової форми диктатури в сучасній Росії;

- розпад СРСР – багато росіян, в тому числі В. Путін, сприйняли це як «геополітичну катастрофу», що створило підґрунтя для реваншистських настроїв і прагнення повернути «велич» імперії.

До політичних причин можна віднести:

- авторитаризм В. Путіна – концентрація влади в руках однієї особи, ліквідація опозиції, пропаганда та політичні репресії сприяли розвитку тоталітарного мислення;

- державну пропаганду – кремлівські медіа створили ідеологічний наратив про «особливий шлях» Росії, необхідність боротьби із «Заходом» і відродження імперії;

- війну та агресію – війни в Чечні, Грузії, Україні та Сирії використовувалися для мобілізації суспільства, демонстрації сили та виправдання зовнішньої агресії.

До соціальних і культурних причин можна віднести:

- патріархальний менталітет – культ сили, військовий героїзм і покірність владі залишаються важливими елементами суспільної свідомості;

- низький рівень політичної культури – відсутність демократичних традицій та незалежних інституцій сприяє сприйняттю авторитарного правління як норми;

- економічні фактори – бідність і соціальна нестабільність змушують людей підтримувати владу в обмін на ілюзію стабільності.

До впливу зовнішніх факторів можна віднести:

- протистояння із Заходом – російська влада використовує міф про «зовнішнього ворога» для об'єднання суспільства навколо лідера;

- інформаційну війну – Кремль активно використовує фейки та дезінформацію, щоб створити альтернативну реальність і виправдати свої дії.

Рашизм є продуктом історичних імперських амбіцій, радянського тоталітаризму, сучасної авторитарної політики та пропагандистської машини. Він базується на ідеях великодержавного шовінізму, культу сили і неприйняття демократичних цінностей та підкріплюється теоріями бліцкригу й тотальної війни.

Таки чином, воєнна складова рашистської ідеології ґрунтується на двох німецьких воєнних теоріях – «блискавичної» і «тотальної» війни, впроваджених під

час повномасштабного вторгнення сил вторгнення РФ в Україну, й до сьогодні реалізується в процесі російсько-української війни.

Виходячи зі сказаного, російській режим з його імперськими амбіціями прямує до новітнього тоталітаризму і прагне силової ревізії кордонів країни, ліквідації державності України та знищення українців як етносу.

Висновки з дослідження можуть стати корисними для загального розуміння, що являють собою російські загарбники, для врахування в роботі фахівців з оборонного планування та науковців, які займаються дослідженнями цієї тематики.

Перелік літератури

1. *Гай-Нижник П.* Російсько-українська війна – війна за життя (2014–2022 рр.): періодизація [Електронний ресурс] / П. Гай-Нижник // Українознавство. – 2022. – № 1 (82). – С. 51–76. – Режим доступу : [https://doi.org/10.30840/2413-7065.1\(82\).2022.255750](https://doi.org/10.30840/2413-7065.1(82).2022.255750).

2. *Віднянський С.* Російсько-українська війна та міжнародне співтовариство : монографія / С. Віднянський, А. Мартинов. – К. : Інститут історії України НАН України, 2023. – 264 с.

3. Україна під час російсько-української війни 2014–2023 рр.: генеза національної стійкості крізь призму наукових досліджень : монографія / за заг. ред. Б. Попкова, С. Петкова. – К. : Видавництво Ліра-К, 2023. – 272 с.

4. Рік війни за свободу. Воєнно-історичний нарис російсько-української війни (24.02.2022–24.02.2023) : у 4 кн. – Кн. 1 / Міноборони України, ГШ ЗС України, ЦДВІ ЗС України. – К. : Видавництво Ліра-К, 2023. – 270 с.

5. Рік війни за свободу. Воєнно-історичний нарис російсько-української війни (24.02.2022–24.02.2023) : у 4 кн. – Кн. 3 / Міноборони України, ГШ ЗС України, ЦДВІ ЗС України. – К. : Видавництво Ліра-К, 2023. – 198 с.

6. Воєнно-історичні описи російсько-української війни [Електронний ресурс] // Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України. – Режим доступу : <https://milhistory.zsu.gov.ua/voienno-istorychni-opusy>.

7. *Скорич Л. В.* Висвітлення повномасштабної російської агресії проти України у військовій періодиці Польщі [Електронний ресурс] / Л. В. Скорич, Д. А. Харук // Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки. – 2022. – Т. 33 (72), № 4. – С. 272–277. – Режим доступу : <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2022/4.41>.

8. *Харук А. І.* Військова періодика Італії про російську агресію проти України [Електронний ресурс] / А. І. Харук, Л. В. Скорич // Військово-науковий вісник. – 2023. – № 39. – С. 90–101. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33577/2313-5603.39.2023.90-101>

9. Російсько-українська війна і майбутнє. На результат впливатимуть не лише технології – Лоуренс Фрідман [Електронний ресурс] // iPress. – Режим доступу : <https://surl.li/kpmgzo>.

10. *Харук А. І.* Офіційні українські видання про російсько-українську війну та їх використання в історичних

дослідженнях [Електронний ресурс] / А. І. Харук, В. І. Зелений // Військово-науковий вісник. – 2023. – № 40. – С. 202–216. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33577/2313-5603.40.2023.202-216>

11. Розпад СРСР Путін назвав найбільшою геополітичною катастрофою [Електронний ресурс] // Українська правда. – Режим доступу : <https://www.pravda.com.ua/news/2005/04/25/3009187>.

12. Путін назвав помилкою розпад СРСР [Електронний ресурс] // Україна молода. Бойова газета героїчної нації. – Режим доступу : <https://umoloda.kyiv.ua/number/0/2006/103818>.

13. Путін назвав розвал СРСР «розпадом історичної Росії» і згадав, як таксував [Електронний ресурс] // Українська правда. – Режим доступу : <https://www.pravda.com.ua/news/2021/12/13/7317179>.

14. *Зануда А.* 10 лет «Мюнхенской речи» Путина: тезисы и события [Електронний ресурс] / А. Зануда // BBS News Україна. – Режим доступу : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-russian-38929959>.

15. Путін: Геббельс був талановитою людиною. Він домагався свого [Електронний ресурс] // Українська правда. – Режим доступу : <https://www.pravda.com.ua/news/2014/07/09/7031445>.

16. Стаття Володимира Путіна «Про історичну єдність росіян та українців» [Електронний ресурс] // Ukrainian Foreign Policy Association. – Режим доступу : <https://ufpa.org.ua/en/node/9052>.

17. *Азізова М.* Путін набрехав Карлсону: скандальне інтерв'ю диктатора і хронічна маячня про Зеленського, війну та Україну [Електронний ресурс] / М. Азізова // ТСН. – Режим доступу : <https://surli.cc/qbuzvo>.

18. *Шачко О.* Франко-пруська війна 1870–1871 р. та міжнародна дипломатія [Електронний ресурс] / О. Шачко // Студентський науковий вісник ТНПУ ім. В. Гнатюка. – 2020. – № 45. – С. 105–107. – Режим доступу : http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16941/1/42_Shachko.pdf

19. *Зайончковський А.* Плани війни [Електронний ресурс] / А. Зайончковський // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2014. – № 75. – Режим доступу : https://www.ji.lviv.ua/n75_texts/Plany_vijny.htm.

20. План Шліффена [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/План_Шліффена.

21. *Ludendorff [E].* Der Total Krieg / [E]. Ludendorff. – München : Ludendorffs Verlag, 1935 – 128 s.

22. *Макаров К.* Тотальна війна [Електронний ресурс] / К. Макаров // Друкарня від WE.UA. – Режим доступу : <https://drukarnia.com.ua/articles/totalna-viina-Uw8j1>.

23. *Z. Hernandez.* Erich Ludendorff: Failed Strategist or War Visionary? Rereading Ludendorff in Light of the War in Ukraine [Електронний ресурс] / Military Strategy Magazine. – 2024. – Vol. 9, Iss. 2. – P. 13-18. – Режим доступу : <https://doi.org/10.64148/msm.v9i2.2>.

24. Treaty of Peace between the Allied and associated Powers and Germany and Protocol Signed at Versailles, June 28, 1919 [Електронний ресурс] // Wikimedia Commons. – Режим доступу : <https://surl.li/nlwhnd>.

25. *Толстов С. В.* Военно-политичні союзи та коаліційні відносини напередодні та в період Другої світової війни: природа, модальність, специфіка [Електронний ресурс] / С. В. Толстов // Проблеми всесвітньої історії. – 2016. – № 1. – С. 79–108. – Режим доступу : <https://doi.org/10.46869/2707-6776-2016-1-5>.

26. *Овчаренко О. І.* Демілітаризація рейнської зони і рейнська криза 1936 року [Електронний ресурс] / О. І. Овчаренко // Вісник Черкаського університету. Серія: історичні науки. – 2016. – № 2. – С. 70–85. – Режим доступу : <https://history-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/1750>.

27. Беседа наркома иностранных дел СССР В. М. Молотова с послом Германии в СССР Ф. Шуленбургом 22.06.1941 [Електронний ресурс] // Фонд Александра Н. Яковлева. – Режим доступу : <https://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/1012045>.

28. Про проведення спеціальної воєнної операції [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Про_проведення_спеціальної_воєнної_операції.

29. *Карловський Д.* Влада знала про підготовку російського вторгнення, тільки чекали 22 лютого – Данілов [Електронний ресурс] / Д. Карловський // Українська правда. – Режим доступу : <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/14/7339607>.

30. Vernichtungskrieg [Електронний ресурс] // Wikipedia. – Режим доступу : <https://de.wikipedia.org/wiki/Vernichtungskrieg>.

31. *Погорілов С.* Путін оголосив часткову мобілізацію [Електронний ресурс] / С. Погорілов // Українська правда. – Режим доступу : <https://www.pravda.com.ua/news/2022/09/21/7368400>.

32. У Росії затвердили нереалістичний бюджет на 2025 рік [Електронний ресурс] // Служба зовнішньої розвідки України. – Режим доступу : <https://www.szru.gov.ua/news-media/news/u-rosii-zatverdily-nerelistychnyi-byudzhet-na-2025-rik>.